

مقدمه

در آموزش و پرورش کشورمان، با وجود کوشش‌های فراوان مربیان، هنر آموزش امری تصادفی، بدون برنامه و تابع وقایع است و بر یاددهی یکسویه موضوعات درسی بیش از اندازه تأکید می‌شود که نتیجه نهایی آن حفظ کردن مطالب و انباشتن آن‌ها در ذهن فراگیرندگان است. در واقع به نظر می‌رسد در آموزش به یادگیری عمیق و معناداری که بتواند به رشد شخصیت دانش‌آموز منجر شود و او را در حل مشکل یاری دهد، کمتر توجه می‌شود. با آموزش سطحی، هدف اصلی آموزش و پرورش که همان یادگیری عمیق و اثربخش است، تحقق نمی‌یابد (پاک، ۱۳۸۳).

آن چیزی که زمان واقعی آموزش و تدریس در کلاس درس را در بر می‌گیرد، راهبردها و روش‌های تدریس است، چرا که ابزار معلم برای نیل به اهداف کتاب درسی، روش و راهبرد تدریسی است که بر اساس آن زمان کلاس خود را تنظیم می‌کند. اساساً در تعریف فرایند تدریس می‌توان گفت، تدریس بسترسازی و ایجاد موقعیت برای فعالیت‌های فکورانه فراگیر در تحقق اهداف است. از این رو، اگر واقع بینانه و زمانمند انتظار آموزش تفکر در کلاس درس و زمان آموزش رسمی را داشته باشیم، بایست در اندیشه و اردسازی فرایند تفکر در چهارچوب و بستر راهبردهای تدریس باشیم (جوین، ۱۳۹۴).

اما باید توجه داشت، تنه‌اروش‌های نوین

دکتر مختار ذاکری
دانشیار و عضو هیئت علمی دانشگاه
فرهنگیان، هرمزگان

کلاس

جذاب

با

روش‌های

نوین

معرفی روش‌های نوین
تدریس در مدارس ابتدایی

تدریس هستند که امکان یادگیری عمیق و رشد تفکر را برای فراگیرندگان فراهم می‌کنند که متأسفانه کمتر در مدرسه‌ها مورد توجه قرار می‌گیرند. از این رو در این پژوهش ابتدا این موضوع را دنبال می‌کنیم که موانع و مشکلاتی که باعث شده اند روش‌های جدید تدریس به خوبی در مدرسه‌ها به کار گرفته شوند چه هستند و مهم‌ترین نیازهای روش تدریس بین معلمان حوزه پژوهشی کدام‌اند.

کلیدواژه‌ها

روش‌های تدریس، هدف آموزش و پرورش، یادگیری عمیق

✳️ اشاره

در حوزه آسیب‌های به‌کارگیری روش‌های نوین تدریس هفت مقوله اصلی وجود دارند که شامل آسیب‌های دانشی، مهارتی، نگرشی، نظارتی، مالی و ساختاری و زیرساختی می‌شوند. بیشترین تأکید و توجه به مقوله دانشی، نگرشی و ساختاری مربوط است و مقوله‌های زیرساختی، مهارتی، مالی و نظارتی در مرتبه‌های بعد قرار می‌گیرند. مقوله آسیب‌های دانشی از پنج مفهوم اصلی شامل «کم‌دانشی نسبت به روش‌های نوین تدریس، پیچیدگی مفهومی روش‌های نوین، ضعف آموزش ضمن خدمت، ضعف مطالعاتی و پژوهشی معلمان، و نبود فرهنگ گفت‌وگو میان معلمان» تشکیل شده است. این موضوع بیانگر دانش کم و نبود زمینه‌های آموزشی و توسعه و رشد اطلاعاتی معلمان است. منظور از مقوله آسیب‌های مهارتی، «مؤلفه‌های نبود برنامه‌ریزی درسی معلم، نبود مهارت پیاده‌کردن

روش‌های نوین و نبود خلاقیت و رشد حرفه‌ای معلم است. برخی معلمان توانمندی حرفه‌ای پیاده‌سازی روش‌ها در میدان واقعی کلاس درس و مدیریت جریان چنین آموزشی را ندارند.

منظور از مقوله آسیب‌های نگرشی «مؤلفه‌های سنت‌گرایی در تدریس، نبود مسئولیت‌پذیری در معلمان، بی‌علاقگی به روش‌های نوین، بی‌اعتقادی به بازدهی روش‌های نوین و بی‌انگیزگی معلمان نسبت به روش‌های نوین است. ضعف انگیزشی و باورهای نادرست و سطحی بسیاری از معلمان عامل تحقق نیافتن روش‌های نوین تدریس در مدرسه‌هاست.

منظور از مقوله نظارتی این است که در حوزه مدیریت کلاس درس و جریان یاددهی یادگیری مبتنی بر روش‌های نوین و به‌طور خاص در پیاده‌شدن نقش مدیران و معاونان آموزشی مدرسه در نظارت و دنبال کردن میزان اجرایی شدن روش‌های نوین تدریس در مدرسه‌ها با مشکلات جدی مواجه هستیم.

منظور از مقوله مالی این است که مشکلات و مسائلی مالی که معلمان و بدنه آموزش و پرورش با آن درگیرند، عامل کلیدی پیاده‌نشدن کامل روش‌های نوین تدریس در مدرسه‌هاست.

مقوله ساختاری گویای این است که مسائلی از جمله جمعیت زیاد دانش‌آموزی و نبود تناسب بین تعداد معلم و دانش‌آموز، حجم زیاد کاری معلمان به واسطه درگیری با طرح‌های متعدد و بودجه‌بندی سنگین کتاب درسی، نبود تناسب بین رشته معلمان با زمینه شغلی و پایه تحصیلی، چندپایه بودن کلاس‌های زیاد و تجهیز نشدن این کلاس‌ها و بی‌توجهی به اهداف کلان تعلیم و تربیت گریبان‌گیر حوزه اجرایی کردن روش‌های نوین تدریس است.

در نهایت مقوله زیرساختی بیانگر این است که کمبود تجهیزات و فضای ضعیف آموزشی از لحاظ امکانات و نبود دسترسی به مواد و وسایل آموزشی به‌طور مقتضی، به‌زعم اکثر مشارکت‌کنندگان در تحقیق، زمینه‌ساز اجرایی نشدن روش‌های نوین تدریس بوده است.

در خصوص هدف دوم پژوهش پیرامون نیازسنجی و تعیین اولویت‌های آموزش روش‌های نوین تدریس، متناسب

تدریس بسترسازی و ایجاد موقعیت برای فعالیت‌های فکورانه فراگیر در تحقق اهداف است

با الگوی دلفی، پژوهشگر بر اساس پرسشنامه باز پاسخی که بین مشارکت‌کنندگان در تحقیق توزیع کرده بود، به این داده‌ها دست یافت:

جدول ۱. اولویت‌سنجی

ردیف	اولویت آموزشی روش‌های نوین تدریس از دیدگاه مشارکت‌کنندگان در پژوهش	امتیاز (۶۴-۱۶)
		این امتیاز حاصل جمع ۱۶ مشارکت‌کننده در پژوهش است
۱	کاوشگری یا اکتشافی	۶۰
۲	ایفای نقش	۵۸
۳	بدیعه پردازی	۵۵
۴	تفکر استقرایی	۵۰
۵	فناوری اطلاعات	۴۹
۶	دریافت مفهوم	۴۸
۷	کارایی تیمی	۴۸
۸	حل مسئله	۴۷
۹	آزمایشگاهی	۴۱
۱۰	پیش‌سازمان‌دهنده	۴۰
۱۱	گردش علمی	۳۹
۱۲	پروژه	۳۸
۱۳	مقایسه‌ای	۳۷
۱۴	خلاق	۳۵
۱۵	نمایشی	۳۵
۱۶	سازنده‌گرایی	۳۲
۱۷	پرسش و پاسخ	۳۰
۱۸	چندرسانه‌ای	۲۹
۱۹	تمرینی	۲۵
۲۰	سخنرانی	۲۱

برای دستیابی به اطلاعات این جدول، پژوهشگر پس از دادن پرسش‌نامه باز پاسخی به مصاحبه‌شوندگان و گردآوری فهرست اولیه روش‌های موردتقاضا، این روش‌ها را برای اولویت‌بندی متناسب به گام‌های روش دلفی به مصاحبه‌شوندگان که شانزده نفر بودند عودت داد. طبق طیف تعریف‌شده، شرکت‌کنندگان می‌توانستند امتیاز ۱ تا ۴ را به هر روش بدهند که به‌طور طبیعی طیف امتیاز هر روش بین ۱۶ تا ۶۴ امتیاز ممکن بود که روش اکتشافی با ۶۰ امتیاز از ۶۴ امتیاز ممکن و روش سخنرانی با ۲۱ امتیاز رتبه‌های اول و آخر را به خود اختصاص دادند.

در خصوص سؤال اول پژوهش پیشنهاد می‌شود، در ارتباط با آسیب‌های حوزه‌دانشی، آموزش و پرورش در تقویت بعد دانشی معلمان در ارتباط با روش‌های نوین تدریس، برطرف کردن ابهام‌های موجود در روش‌ها، برگزاری کلاس‌های مناسب و کاربردی ضمن خدمت با بهره‌گیری از استادان مجرب و تقویت گفت‌وگو با معلمان در سطح مدرسه‌ها تلاش مضاعفی کند. در ارتباط با حوزه مهارتی لازم است توانمندی معلمان در خصوص اجرا کردن روش‌های نوین تدریس و مدیریت کلاس مبتنی بر رویکردهای جدید تدریس، از جمله رویکرد آزاداندیشانه و تسهیلگر، افزایش یابد. در خصوص آسیب‌های نگرشی پیشنهاد می‌شود، برداشت‌های نادرست در مورد کیفیت و امکان اجرایی شدن روش‌ها و همچنین تقویت زمینه‌های انگیزشی و ضرورت و اهمیت اجرا کردن روش‌های نوین گام‌های اساسی برداشته شود. همچنین پیشنهاد می‌شود بر بعد نظارتی مدیران و معاونان آموزشی مدرسه بر اجرا شدن صحیح این روش‌ها در کلاس درس، با بهره‌گیری از روش ارزشیابی بالینی، دقت لازم به عمل آید و همچنین مسائل مالی و زیرساختی مربوط به اجرا شدن روش‌های نوین تدریس و مسائل ساختاری دست‌یاب‌گر این حوزه برطرف شوند. در خصوص پرسش دوم پیشنهاد می‌شود که برای برگزاری کارگاه‌های روش تدریس ادراک صریح متن، کاوشگری، ایفای نقش، بدیعه پردازی، تفکر استقرایی و دریافت مفهوم و روش‌های مبتنی بر الگوی فاوا اقدام شود و روش‌هایی مثل سخنرانی یا تمرین صرف از آموزش حذف شوند. روش‌های نام‌برده و مرحله‌های اجرای آن‌ها عبارت‌اند از:

✳️ روش ادراک صریح متن

مهارت کنترل همیشگی فهم: به این معنا که فراگیر هنگام خواندن متن، به‌طور مرتب پیام و معنی نهفته در آن را پیگیری می‌کند. خلاصه‌کردن مؤلفه مهم کنترل همیشگی است.

قضایاوت کردن مؤلفه دوم است (به معنای بررسی معنای برآمده از متن): مؤلفه سوم برگشتن به عقب است (به منظور واضح کردن معنای متن خواننده شده).

مؤلفه چهارم سؤال درباره متن در حال خوانده شدن و پاسخ دادن به سؤال‌های مطرح شده در هنگام خواندن است.

مهارت استقرار مراقبان: تفکر هنگام خواندن در مواردی به اطلاعات بیشتر برای درک نیازمند است. برای مثال، نویسنده‌ای شهری را معرفی می‌کند، ولی درباره اندازه یا تاریخچه آن اطلاعات نمی‌دهد. خواننده آگاهانه این اطلاعات را در موارد بعدی پیگیری می‌کند.

مهارت پیش‌بینی: در حین خواندن متن، مدام از خود مدام پرسیم فکر می‌کنی بعد از این چه خواهد شد؟

معلم متن را با صدای بلند می‌خواند. بین خواندن مکث می‌کند و مهارت‌های صریح فهم را برای فراگیرندگان توضیح می‌دهد. سپس به شاگردان فرصت تمرین می‌دهد. برای این کار می‌تواند از کتاب‌های غیردرسی بهره بگیرد.

در پی چنین تدریسی، جامعه‌ای با سواد خواندن پرورش می‌یابد و ساخته می‌شود.

❖ روش کاوشگری

معلم فراگیرنده را به سوی اطلاعات قرار گرفته در منظومه هدایت و به شناسایی و کدگذاری این اطلاعات ترغیب می‌کند. یادگیرنده داده‌ها در کنار هم قرار می‌گیرند و با تعامل این دو، ایده‌ها بروز می‌کنند. ایده‌ها به واسطه برقراری پیوند بین داده‌ها آشکار می‌شوند.

❖ **بررسی داده‌ها:** فراگیرندگان با وقتی کافی که در اختیارشان قرار می‌گیرد، مشابهت‌ها و تفاوت‌های بین داده‌ها را بررسی و زمینه را برای مقوله‌بندی فراهم می‌کنند.

❖ **شکل دادن به مفاهیم با دسته‌بندی:** از فراگیرندگان خواسته می‌شود داده‌ها را بر حسب شباهت و تفاوت‌ها در مقوله‌ها و دسته‌های مورد نظرشان قرار دهند. مفاهیم در جریان ایجاد این مقوله‌بندی در ذهن فراگیرنده ایجاد می‌شوند. دسته‌بندی داده‌ها می‌تواند در چندین مرحله به انجام برسد. به این صورت که پس از هر بار دسته‌بندی، از آن‌ها می‌خواهیم چنانچه برایشان امکان‌پذیر است، داده‌ها را دوباره دسته‌بندی کنند.

❖ **گزاره‌سازی:** در این گام شاگردان فرضیه‌هایی از داده‌ها می‌سازند و تصمیم‌هایی را برای کاربرد و استفاده از مهارت شکل می‌دهند.

❖ **ترکیب و انتقال:** فراگیرندگان مجموعه‌ی دریافت‌های خود را در قالب مفاهیم و مهارت‌ها با هم ترکیب می‌کنند و به کار می‌گیرند. فراگیرنده فرضیه‌های مطرح‌شده را به بوته‌ی آزمایش می‌گذارد و دانش را در موقعیت‌های بسیار زیاد به کار می‌گیرد. آزمون و تحکیم مهارت‌ها با تمرین و کاربرد در این مرحله مورد نظر است.

❖ روش دریافت مفهوم

❖ معلم هدف اصلی درس را تعیین می‌کند.

❖ مفهوم اصلی را از هدف استخراج می‌کند.

❖ شناسه‌های اصلی مفهوم مورد نظر را آشکار می‌کند.

❖ مفهوم اصلی را در قالب نمونه‌های مثبت و غیرنمونه‌ها، بر اساس شناسه‌های اصلی مقوله‌بندی می‌کند.

❖ نمونه‌ها را به فراگیرنده عرضه می‌کند.

❖ فراگیرندگان را به فرضیه‌سازی در مورد ایده‌ی مشترک موجود در نمونه مثبت تشویق می‌کند.

❖ دانش آموز نمونه‌های جدید را در یکی از طبقه‌های بلی یا خیر دسته‌بندی می‌کند.

❖ فراگیرنده نمونه‌های جدید را در طبقه‌ها قرار می‌دهد.

❖ معلم از فراگیرندگان می‌خواهد مسیر تفکر خود را برای هم‌کلاسی‌هایشان شرح دهند.

❖ دانش‌آموزان شیوه‌ی مناسب‌تر دریافت مفهوم را به بحث و تبادل نظر و انتخاب می‌گذارند.

❖ چنانچه مفهوم مورد نظر نام خاصی دارد، معلم آن را معرفی می‌کند، برای مثال صفت، عدد اول، غزل. ❖

منابع

۱. پاک، مصطفی (۱۳۸۳). بررسی میزان آشنایی معلمان ابتدایی استان قم با روش‌های نوین تدریس. پایان‌نامه کارشناسی ارشد دانشگاه قم.
۲. جوینس، بروس و همکاران (۱۳۹۴). الگوهای تدریس ۲۰۱۵. ترجمه محمدرضا بهرنگی. کمال تربیت، تهران.

- ❖ رویارویی با مسئله.
- ❖ گردآوری داده‌ها؛ تأیید درستی آن‌ها.
- ❖ گردآوری داده‌ها؛ آزمایشگری یا امتحان.
- ❖ سازمان‌دهی و بیان عبارت قانونمند.
- ❖ واکاوی فرایند کاوشگری (فراشناخت).

❖ روش ایفای نقش

❖ گرم کردن گروه شامل: شناسایی مسئله، روشن کردن مسئله، تفسیر داستان مسئله، نشان دادن موضوع‌های مهم، توضیح ایفای نقش

❖ گزینش شرکت‌کنندگان: تحلیل نقش‌ها، گزینش بازیگران.

❖ پردازش صحنه: تنظیم محور رفتار، بیان مجدد نقش‌ها، واردشدن در مسئله.

❖ آماده‌کردن مشاهده‌گران: تعیین چیزی برای جست‌وجو، و تخصیص وظایف مشاهده.

❖ نمایش: شروع ایفای نقش، حفظ ایفای نقش و قطع ایفای نقش.

❖ بحث و ارزشیابی: بازنگری رفتار ایفای نقش، بحث درباره‌ی موارد عمده، ایجاد نمایش بعدی.

❖ نمایش دوباره: ایفای نقش‌های اصلاح‌شده، پیشنهاد مرحله‌های بعد یا جانشین‌های رفتاری.

❖ بحث و ارزشیابی.

❖ تجربه‌های مشترک و تعمیم: ارتباط دادن موقعیت دارای مسئله به تجربه واقعی و مسائل جاری، کشف اصول کلی رفتار.

❖ روش بدیعه‌پردازی

❖ توصیف شرایط موجود شامل توصیف فهم موجود از یک مسئله یا مفهوم.

❖ قیاس مستقیم.

❖ قیاس شخصی.

❖ تعارض فشرده.

❖ قیاس مستقیم از تعارض فشرده.

❖ بررسی مجدد مفهوم، عنوان یا مسئله اولیه.

❖ روش تفکر استقرایی

❖ شناسایی قلمرو: معلم با ایجاد

موقعیت فعالانه فراگیرنده را به سوی

منظومه‌ای از اطلاعات هدایت

می‌کنند. این مرحله فراگیرنده را بر

یک قلمرو ویژه متمرکز می‌کند.

❖ گردآوری و کدگذاری داده‌ها: